O'ZLASHTIRISHI PAST BO'LGAN O'QUVCHILAR BILAN INDIVIDUAL ISHLASHNING SAMARALI STRATEGIYALARI.

Muhammadiyeva Nozima Abdulaziz qizi
Ilmiy rahbar: **Tosheva Nilufar**
Navoiy innovatsiyalar universiteti Ijtimoiy gumanitar fanlar kafedrasi Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi talabasi
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24203683

Annotatsiya. Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim va boshlang'ich ta'lim jarayonida o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilar bilan individual ishlashning pedagogik-psixologik asoslari, samarali strategiyalari va ta'lim sifatini oshirishdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, o'quvchilarning bilim darajasi, individual qobiliyati, qiziqishi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish, o'zlashtirishdagi qiyinchiliklarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish yo'llari tahlil qilinadi. Bundan tashqari, differensial yondashuv, qo'shimcha mashg'ulotlar, interaktiv metodlar, rag'batlantirish va muntazam pedagogik kuzatuv orqali o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish, mustaqil fikrlash va o'ziga bo'lgan ishonchini shakllantirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, o'zlashtirishi past o'quvchilar, individual yondashuv, individual ta'lim, differensial ta'lim, pedagogik strategiya, psixologik xususiyatlar, ta'lim samaradorligi, bilim darajasi,

Abstract. This article discusses the pedagogical and psychological foundations of individual work with low-achieving students in general secondary and primary education, effective strategies, and their importance in improving the quality of education. It also analyzes ways to organize the educational process by taking into account students' levels of knowledge, individual abilities, interests, and psychological characteristics, as well as methods for identifying and overcoming learning difficulties. Furthermore, special attention is paid to increasing students' interest in learning, developing independent thinking, and building self-confidence through differentiated instruction, additional lessons, interactive methods, encouragement, and regular pedagogical monitoring.

Keywords: primary education, low-achieving students, individual approach, individualized learning, differentiated instruction, pedagogical strategy, psychological characteristics, educational effectiveness, level of knowledge.

Аннотация. В данной статье рассматриваются педагогические и психологические основы индивидуальной работы с учащимися с низкой успеваемостью в системе общего среднего и начального образования, эффективные стратегии такой работы и её значение для повышения качества образования. Также анализируются способы организации образовательного процесса с учётом уровня знаний, индивидуальных способностей, интересов и психологических особенностей учащихся, а также методы выявления и преодоления трудностей в обучении. Кроме того, особое внимание уделяется повышению интереса учащихся к обучению, развитию

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

самостоятельного мышления и формированию уверенности в себе посредством дифференцированного подхода, дополнительных занятий, интерактивных методов, поощрения и регулярного педагогического наблюдения.

Ключевые слова: начальное образование, учащиеся с низкой успеваемостью, индивидуальный подход, индивидуальное обучение, дифференцированное обучение, педагогическая стратегия, психологические особенности, эффективность образования, уровень знаний.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadlaridan biri har bir o'quvchiga sifatli ta'lim berish, uning bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish hamda shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirishdan iborat. Ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilim darajasi, qiziqishi, fikrlash tezligi, qabul qilish imkoniyati va o'rganish uslubi bir-biridan farq qiladi. Shu sababli barcha o'quvchilarga bir xil metod va topshiriqlar asosida ta'lim berish har doim ham kutilgan natijani bermaydi. Ayniqsa, fanlarni o'zlashtirishda qiyinchilikka duch kelayotgan o'quvchilar bilan alohida pedagogik yondashuv asosida ishlash muhim ahamiyat kasb etadi. O'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilar ta'lim jarayonida alohida e'tibor va qo'llab-quvvatlashga ehtiyoj sezadilar. Bunday o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishida turli omillar ta'sir ko'rsatishi mumkin. Jumladan, avvalgi mavzular bo'yicha bilimlarning yetarli emasligi, o'quv materialining murakkabligi, diqqatni jamlashdagi qiyinchiliklar, o'qishga bo'lgan qiziqishning pasayishi, oilaviy muhit va psixologik holat shular jumlasidandir. Ayrim hollarda o'quvchi mavzuni tushunish uchun ko'proq vaqt va qo'shimcha tushuntirishga muhtoj bo'ladi. Shuning uchun uning bilim darajasini aniqlash, qiyinchiliklar sababini o'rganish va mos pedagogik strategiyalarni tanlash o'qituvchining muhim vazifalaridan biridir.

O'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilar deganda ta'lim dasturida belgilangan bilim, ko'nikma va malakalarni belgilangan muddatda yetarli darajada egallashda qiyinchiliklarga duch kelayotgan bolalar tushuniladi. Biroq o'quvchining past natija ko'rsatishini uning qobiliyatsizligi yoki bilim olishga layoqatsizligi bilan bog'lash to'g'ri emas. Chunki har bir bolaning rivojlanish sur'ati, bilimni qabul qilish imkoniyati va o'rganish jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega. Pedagogik-psixologik nuqtayi nazardan, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasiga bir qancha omillar ta'sir ko'rsatadi. Ularga yosh va individual xususiyatlar, xotira, diqqat, tafakkur, nutq rivojlanishi, o'quv motivatsiyasi, oiladagi tarbiyaviy muhit hamda ta'lim jarayonining qanday tashkil etilgani kiradi. Masalan, ayrim o'quvchilar yangi mavzuni eshitish orqali tez o'zlashtirsa, boshqalari uni ko'rgazmali materiallar, rasmlar, amaliy mashqlar yoki takrorlash yordamida yaxshiroq tushunadi. Shu sababli o'qituvchi o'quvchining bilim darajasini baholash bilan cheklanib qolmasdan, uning nima sababdan qiynalayotganini ham aniqlashi zarur. Buning uchun suhbat, kuzatish, yozma va og'zaki topshiriqlar, kichik nazorat ishlari hamda diagnostik mashqlardan foydalanish mumkin. Olingan natijalar asosida o'quvchining qaysi mavzularni yaxshi bilishi, qaysi bilim va ko'nikmalarni esa qayta shakllantirish zarurligi aniqlanadi. Individual ishlash jarayonida o'quvchining ruhiy holatiga ham alohida e'tibor berish lozim. Uni boshqa o'quvchilar bilan solishtirish, xatolari uchun kamsitish yoki salbiy baholash bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini pasaytirishi mumkin. Aksincha, samimiy munosabat, sabr-toqat, rag'batlantirish va tushunarli ko'rsatmalar o'quvchining ta'limga bo'lgan munosabatini ijobiy tomonga o'zgartiradi.

O'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashda individual yondashuv eng muhim pedagogik tamoyillardan biri hisoblanadi. Individual yondashuv o'quvchining shaxsiy imkoniyatlari, bilim darajasi,

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

qiziqishi va ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etishni anglatadi. Bunda o'qituvchi har bir bolaning o'zlashtirish sur'atiga mos topshiriqlarni tanlaydi, zarur hollarda qo'shimcha tushuntirish beradi va o'quvchining mustaqil ishlashiga ko'maklashadi.

Differensial ta'lim ham mazkur jarayonda samarali vosita hisoblanadi. Uning mohiyati o'quvchilarga bilim darajasi va imkoniyatlariga mos ravishda turli murakkablikdagi topshiriqlar berishdan iborat. Masalan, matematika darsida ayrim o'quvchilarga sodda hisoblash mashqlari, boshqalarga esa bir necha bosqichli masalalar berilishi mumkin. O'zlashtirishda qiynalayotgan o'quvchi dastlab sodda topshiriqlarni bajarish orqali mavzuni tushunib oladi, keyinchalik esa murakkabroq mashqlarga o'tadi. Bunda topshiriqlarni haddan tashqari osonlashtirib yuborish ham maqsadga muvofiq emas. Muhimi, o'quvchining mavjud bilim darajasiga mos, biroq uni rivojlanishga undaydigan vazifalarni tanlashdir. O'quvchi topshiriqni mustaqil bajara olgan sari uning bilimga bo'lgan ishonchi ortadi va yangi vazifalarni bajarishga intilishi kuchayadi.

Individual yondashuvni tashkil etishda quyidagi strategiyalardan foydalanish mumkin:

- o'quvchining boshlang'ich bilim darajasini aniqlash;
- o'zlashtirishdagi qiyinchiliklarni mavzular kesimida belgilash;
- individual ta'lim topshiriqlarini ishlab chiqish;
- murakkab mavzularni kichik bosqichlarga ajratib tushuntirish;
- o'quvchiga mustaqil bajarish uchun qo'shimcha vaqt ajratish;
- bajarilgan ishlarni muntazam tahlil qilish va natijalarni kuzatib borish.

Bunday yondashuv o'quvchining o'z imkoniyatlarini namoyon etishiga, bilimlaridagi bo'shliqlarni bosqichma-bosqich to'ldirishiga va ta'lim jarayonida faol ishtirok etishiga yordam beradi.

O'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashda qo'shimcha mashg'ulotlar muhim o'rin tutadi. Chunki dars davomida barcha o'quvchilarga bir xil vaqt ajratish imkoniyati mavjud emas. Ayrim bolalar mavzuni bir marta tushuntirish orqali o'zlashtirsa, boshqalarga uni bir necha bor takrorlash, qo'shimcha misollar bilan izohlash va amaliy mashqlar bajarish zarur bo'ladi. Qo'shimcha mashg'ulotlar o'quvchining ehtiyojidan kelib chiqib rejalashtirilishi kerak. Masalan, ona tili fanida so'zlarni to'g'ri o'qish, yozish, gap tuzish va matn mazmunini tushunishga oid mashqlar tashkil etilishi mumkin. Matematika fanida esa sonlarni taqqoslash, arifmetik amallar, sodda masalalarni yechish va mantiqiy topshiriqlar ustida ishlash foydali hisoblanadi. Takrorlash jarayonida faqat bir xil mashqlarni qayta-qayta bajarish bilan cheklanmaslik lozim. Mavzuni turli usullarda tushuntirish, hayotiy misollar keltirish, rasmlar, jadvallar, didaktik materiallar va o'yinlardan foydalanish o'quvchining mavzuni yaxshiroq anglashiga yordam beradi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida interaktiv metodlar va raqamli texnologiyalardan foydalanish o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilar bilan ishlash imkoniyatlarini kengaytiradi. Bunday metodlar darsni qiziqarli tashkil etish, o'quvchilar faolligini oshirish va murakkab mavzularni sodda shaklda tushuntirishga xizmat qiladi. Jumladan, didaktik o'yinlar, savol-javob, kichik guruhlarda ishlash, rasm asosida hikoya tuzish, muammoli vaziyatlar yaratish va amaliy mashqlar o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'yin asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar samarali hisoblanadi. Chunki bu yoshdagi bolalar bilimlarni faol harakat, ko'rgazmalilik va qiziqarli faoliyat orqali osonroq o'zlashtiradilar. O'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashda rag'batlantirishning ahamiyati katta. Chunki bunday o'quvchilarning ayrimlarida xato qilishdan qo'rqish, o'ziga ishonmaslik yoki darsda faol qatnashishga tortinish holatlari uchraydi. O'qituvchining ijobiy munosabati va o'quvchining kichik yutuqlarini e'tirof etishi unda muvaffaqiyatga erishish istagini

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

kuchaytiradi. Rag'batlantirish faqat yuqori baho qo'yish bilan cheklanmasligi kerak. O'quvchining topshiriqni avvalgiga qaraganda yaxshiroq bajargani, mustaqil fikr bildirgani, xatosini tuzatgani yoki darsda faol qatnashgani ham e'tirof etilishi zarur. Masalan, "Bugun avvalgidan yaxshiroq bajarding", "Harakating juda yaxshi", "Yana bir bor urinib ko'r, albatta uddalaysan" kabi samimiy fikrlar bolaning o'z kuchiga bo'lgan ishonchini oshiradi. Ijobiy psixologik muhit yaratish uchun sinfda o'zaro hurmat, hamkorlik va qo'llab-quvvatlash munosabatlarini shakllantirish muhimdir. O'qituvchi o'quvchilarning xatolarini tabiiy o'rganish jarayonining bir qismi sifatida qabul qilishi va ularga xatolar ustida ishlash imkoniyatini berishi lozim. Bunday muhitda bola o'z fikrini erkin ifodalashga, savol berishga va yangi bilimlarni o'rganishga intiladi.

O'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashda faqat o'qituvchining faoliyati bilan cheklanib qolish yetarli emas. Bu jarayonda ota-onalar bilan hamkorlik qilish ham muhim ahamiyatga ega. Chunki bolaning uy sharoitidagi mashg'ulotlari, kun tartibi, oiladagi munosabatlar va ota-onaning ta'limga bo'lgan e'tibori uning o'quv faoliyatiga ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchi ota-onalar bilan muntazam suhbatlashib, bolaning qaysi fan yoki mavzularni o'zlashtirishda qiynalayotgani, qanday yordamga ehtiyoj sezayotgani haqida ma'lumot berishi kerak. Ota-onalarga farzandining uy vazifalarini bajarishida yordam berish, kitob o'qishga sharoit yaratish, kun tartibiga rioya qilish va uni ruhlantirish bo'yicha tavsiyalar berish mumkin. Bazi ota-onalar tomonidan bolaga ortiqcha bosim o'tkazish, uni boshqa bolalar bilan solishtirish yoki past baholari uchun jazolash salbiy natijalarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun oila va maktab hamkorligida asosiy e'tibor bolaning rivojlanishi, bilim olishga bo'lgan qiziqishi va mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilishi lozim.

Individual ishlashning samaradorligi muntazam kuzatuv va tahlil orqali aniqlanadi. O'qituvchi o'quvchining dastlabki bilim darajasi bilan keyingi natijalarini taqqoslab borishi, erishilgan yutuqlar va mavjud qiyinchiliklarni qayd etishi zarur. Bunda faqat yakuniy bahoga emas, balki o'quvchining bilim olish jarayonidagi rivojlanishiga ham e'tibor qaratish kerak. Monitoring davomida o'quvchining topshiriqlarni mustaqil bajarishi, mavzuni tushunishi, savollarga javob berishi, xatolarini aniqlashi va tuzatishi kabi ko'rsatkichlar hisobga olinadi. Natijalarga qarab individual ta'lim rejasi takomillashtiriladi, zarur hollarda topshiriqlar murakkabligi yoki ishlash usullari o'zgartiriladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, har bir o'quvchining rivojlanish sur'ati turlicha bo'ladi. Shu sababli individual ish natijalarini qisqa muddatda yuqori baholar bilan o'lchash to'g'ri emas. Muhimi, o'quvchining avvalgi holatiga nisbatan qanday o'sishga erishgani, bilim olishga munosabati qanday o'zgargani va mustaqil ishlash ko'nikmalari qay darajada rivojlanganidir.

Xulosa qilib aytganda, o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilar bilan individual ishlash ta'lim sifatini oshirish, har bir bolaning shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va bilim olishdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishda muhim pedagogik jarayon hisoblanadi. Ta'lim jarayonida barcha o'quvchilarning bilim darajasi, qobiliyati, qiziqishi va psixologik xususiyatlari bir xil bo'lmasligi sababli individual hamda differensial yondashuvdan foydalanish zarur. O'quvchining o'zlashtirish darajasini muntazam aniqlash, bilimlaridagi bo'shliqlarni o'z vaqtida bartaraf etish, qo'shimcha mashg'ulotlar tashkil etish va interaktiv metodlardan foydalanish individual ishning samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'limda o'quvchining dastlabki bilim va ko'nikmalarini mustahkamlash, o'qishga bo'lgan qiziqishini rivojlantirish hamda mustaqil fikrlashga o'rgatish kelgusidagi ta'lim muvaffaqiyatlari uchun mustahkam asos yaratadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5712-son Farmoni. 2019-yil 29-aprel.
3. Vygotskiy L.S. Pedagogicheskaya psixologiya. – Moskva: Pedagogika, 1991.
4. Mavlonova R.A., To‘rayeva O.T., Xoliqberdiyev K.M. Pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2001.
5. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.H. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. – Toshkent.
6. Slastenin V.A., Isayev I.F., Shiyanov E.N. Pedagogika. – Moskva: Akademiya, 2002.
7. UNESCO. A Guide for Ensuring Inclusion and Equity in Education. – Paris: UNESCO, 2017.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.